

**Причинний зв'язок у
кримінальних
правопорушеннях проти
безпеки дорожнього руху та
експлуатації транспорту:
теорія і практика**

У монографії розглянуто теоретичні та прикладні питання причинного зв'язку в кримінальному праві. Переважна частина праці висвітлює кримінально-правову характеристику причинного зв'язку в кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, особами, які керують транспортними засобами. Розкрито поняття причинного зв'язку в сучасному вітчизняному кримінальному праві, його місце у структурі об'єктивної сторони складу кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також умови причинного зв'язку в указаних діяннях. Значну увагу приділено теоретичним і прикладним питанням установлення причинного зв'язку в дорожньо-транспортних деліктах, аналізу складнощів і помилок, що трапляються у слідчій та судовій практиці. Запропоновано рекомендації щодо усунення недоліків при встановленні причинного зв'язку у правозастосовній діяльності. Досліджено особливості отримання, аналізу й оцінки доказів при встановленні причинного зв'язку в указаних кримінальних правопорушеннях. Широко використано слідчу, прокурорську та судову практику України і зарубіжних країн та здійснено її критичний аналіз.

Видання розраховане на практичних працівників правоохоронних органів і суду, наукових і науково-педагогічних працівників, а також здобувачів вищої освіти юридичних навчальних закладів та факультетів.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

В. А. МИСЛИВИЙ

**ПРИЧИНОВИЙ ЗВ'ЯЗОК
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ
ПРОТИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ
ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Монографія

Харків
«Право»
2024

УДК 343.23:343.346.1/.5](02)
М65

Рецензенти:

Андрушко Андрій Васильович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Ужгородського національного університету;

Лук'янчиков Євген Дмитрович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;

Топчий Василь Васильович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(протокол № 6 від 24 червня 2024 р.)*

Мисливий В. А.

М65 Причинний зв'язок у кримінальних правопорушеннях проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту: теорія і практика : монографія / В. А. Мисливий ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т ім. Ігоря Сікорського». – Харків : Право, 2024. – 200 с.

ISBN 978-617-8518-03-5

У монографії розглянуто теоретичні та прикладні питання причинного зв'язку в кримінальному праві. Переважна частина праці висвітлює кримінально-правову характеристику причинного зв'язку в кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, особами, які керують транспортними засобами. Розкрито поняття причинного зв'язку в сучасному вітчизняному кримінальному праві, його місце у структурі об'єктивної сторони складу кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також умови причинного зв'язку в указаних діяннях. Значну увагу приділено теоретичним і прикладним питанням установлення причинного зв'язку в дорожньо-транспортних деліктах, аналізу складнощів і помилок, що трапляються у слідчій та судовій практиці. Запропоновано рекомендації щодо усунення недоліків при встановленні причинного зв'язку у правозастосовній діяльності. Досліджено особливості отримання, аналізу й оцінки доказів при встановленні причинного зв'язку в указаних кримінальних правопорушеннях. Широко використано слідчу, прокурорську та судову практику України і зарубіжних країн та здійснено її критичний аналіз.

Видання розраховане на практичних працівників правоохоронних органів і суду, наукових і науково-педагогічних працівників, а також здобувачів вищої освіти юридичних навчальних закладів та факультетів.

УДК 343.23:343.346.1/.5](02)

© Мисливий В. А., 2024

ISBN 978-617-8518-03-5

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2024

ЗМІСТ

Передмова	4
-----------------	---

Розділ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРИЧИНОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

1.1. Поняття причинового зв'язку в кримінальному праві	9
1.2. Теорії причинового зв'язку в кримінальному праві	11

Розділ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧИНОВОГО ЗВ'ЯЗКУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕННЯХ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

2.1. Причиновий зв'язок як категорія сучасного кримінального права	26
2.2. Причиновий зв'язок як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту	35
2.3. Причиновий зв'язок та його умови в кримінальних правопорушеннях проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту	70

Розділ 3

ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИНОВОГО ЗВ'ЯЗКУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕННЯХ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

3.1. Методологічні аспекти встановлення причинового зв'язку у кримінальних правопорушеннях проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту	97
3.2. Особливості отримання та аналізу доказів при встановленні причинового зв'язку у кримінальних правопорушеннях проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту	121

Висновки	186
Список використаних джерел	189

==== Передмова

Причинність – складне явище, яке завжди буде залишатися предметом дослідження різних галузей знань, насамперед філософії, адже від рівня розвитку цієї світоглядної фундаментальної науки про навколишній світ багато в чому залежить особливість формування сучасних підходів щодо дослідження явищ причинності. Цілком законно, що будь-яка галузь знань не може обійтись без концептуальних філософських положень про поняття та зміст таких явищ, як причина та наслідок, а також їх взаємозв'язок, що повною мірою стосується юридичних наук і, зокрема, теорії кримінального права та практики застосування кримінального законодавства.

З цього приводу залишається актуальною думка, висловлена професором М. Д. Сергієвським майже сто п'ятдесят років тому, оскільки й сьогодні вона сприймається дуже сучасно: «Питання про значення причинного зв'язку у кримінальному праві є таким питанням, в якому найбільш виявляється елемент суб'єктивного свавілля дослідника; взагалі доктрина кримінального права страждає цим недоліком, питання ж про причинний зв'язок займає чи не перше місце за зручністю створювати довільні теорії» [1, с. 10]. Наведене застереження вченого, який значну частину своїх наукових уподобань присвятив вивченню феномену причинного зв'язку у кримінальному праві, є важливим методологічним орієнтиром для його наступників у сфері юриспруденції, які намагаються внести в зазначену проблематику свій доробок теоретичних міркувань та практичних рекомендацій.

Проблема причинного зв'язку залишається однією з найскладніших у кримінальному праві, а отже, не випадково присвячені йому наукові праці мають теоретичний, доктринальний та дискусійний

характер. При цьому більшості робіт, присвячених проблемі причинного зв'язку, не вистачає розгляду її прикладного аспекту, важливого для практики.

Отже, правозастосовній практиці бракує прикладних розробок з питань визначення та встановлення причинного зв'язку в окремих видах кримінальних правопорушень, серед яких, як показує судова практика, одними із поширених є суспільно небезпечні діяння, пов'язані з порушеннями правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

Від початку свого виокремлення та дослідження у кримінальному праві вказані діяння отримали низку різних назв, серед яких, зокрема: «автомобілотранспортні», «автотранспортні», «автодорожні», «дорожньо-транспортні» злочини, «злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту», а останнім часом, відповідно до чинного кримінального законодавства, вони визначені як «кримінальні правопорушення проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту». Проте, незважаючи на трансформацію назв цих кримінально-правових деліктів, їх небезпечність залишається передусім у тому, що протягом понад століття від винаходу автомобіля дорожньо-транспортна аварійність перетворилась на один із найбільш небезпечних викликів сучасній цивілізації.

В одному з перших досліджень цієї проблеми, в середині ХХ століття, британський лікар Л. Г. Норман відзначав, що, за даними 47 країн – членів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у 1957 році жертвами дорожніх пригод стали понад 102 тисячі людей [2, с. 16]. Проте протягом наступних років масштаби аварійності ставали все більш загрозливими, у ХХ столітті внаслідок дорожньо-транспортних пригод у світі пішло з життя понад 30 мільйонів людей, а на початку ХХІ століття вони сягнули жахливих наслідків, адже на планеті щорічно в дорожніх аваріях гине близько 1 мільйона 350 тисяч чоловік, а ще 50 мільйонів людей стають жертвами цього виду травматизму [3].

Незворотні втрати суспільства в людському вимірі, колосальні матеріальні збитки, моральна та інші види шкоди, пов'язані з процесом автомобілізації, змусили суспільство визнати проблему проти-

дії дорожньо-транспортній аварійності як однією з найбільш пріоритетних у сучасному цивілізованому світі.

В Україні аварійність, пов'язана із загибеллю людей, на 100 тисяч населення перевищує як європейські, так і деякі світові показники, що в 10–12 разів більше, ніж у Великій Британії, Канаді, Австрії, ФРН та США. Разом з цим, за даними Міністерства інфраструктури, на кінець 20-х років ХХІ століття автомобільний транспорт України налічував лише близько 10,2 млн одиниць, що значно менше порівняно з аналогічними показниками автотранспорту у західних країнах Європейського континенту, адже на 1 тисячу громадян у нас припадає близько 250 автомобілів, тоді як у розвинутих країнах цей показник становить майже 500 машин на 1 тисячу осіб [4].

Усього ж за деякими підрахунками на планеті нараховується близько одного мільярда транспортних засобів, проте за прогнозами, виходячи з потреб людства, до 2050 року світовий автопарк буде нараховувати три мільярди авто, що навряд чи налаштує на оптимістичні перспективи боротьби з аварійністю. Проте в будь-якому разі людство приречене протидіяти негативним явищам науково-технічного прогресу, тому повинне досліджувати детермінанти дорожньо-транспортних деліктів, розробляючи відповідні профілактичні програми, відшукуючи шляхи та засоби запобігання аваріям на дорогах.

Окрема роль у запобіганні вказаним деліктам належить кримінальному праву, зокрема його теорії та практиці застосування кримінального законодавства. При цьому багаторічна правозастосовна практика показує, що з усіх рішень у справах про кримінальні правопорушення проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, які стають предметом розгляду вищих судових інстанцій, значне їх число присвячено аналізу помилок, припущених органами досудового розслідування та судом при встановленні причинового зв'язку. На актуальність цього питання вказує як минула практика Верховного Суду України, так і діяльність Верховного Суду, який не лише звертається до питань застосування кримінально-правових норм про порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а й оприлюднює спеціальні огляди з цієї категорії проваджень, а також формулює відповідні правові висновки, предметом яких не-

рідко постають питання, пов'язані з розглядом причинового зв'язку у цих кримінальних правопорушеннях.

У науковій праці, що пропонується, при дослідженні теоретичних і прикладних питань причинового зв'язку автор намагався якомога ширше використовувати та піддавати аналізу судову практику, в тому числі й минулого століття, при цьому переважно таких кримінальних справ, які були предметом розгляду у вищих судових інстанціях та оприлюднені у спеціальних оглядах, узагальненнях, збірниках та інших юридичних джерелах. Зазначені приклади у багатьох випадках набули прецедентного характеру, а отже, можуть бути певним орієнтиром для працівників органів досудового розслідування, прокурорів, суддів, адвокатів та інших фахівців при розв'язанні відповідних питань причинового зв'язку у кримінальних правопорушеннях проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

При цьому в наведених у роботі прикладах із судової практики, для їх адекватного сприйняття, вказуються кримінально-правові норми, а також приписи правил безпеки дорожнього руху та інших нормативних актів, що діяли на час розгляду цих справ, а також залишено назви судових інстанцій та правоохоронних структур, дотичних до тих чи інших судових рішень для розуміння читачем їх місця у системі тогочасних органів кримінальної юстиції.

Однією з умов ефективної реалізації і досягнення завдань кримінального законодавства є вдосконалення діяльності органів досудового розслідування та здійснення правосуддя щодо кримінальних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху. Розглядаючи процес правозастосування як основну функцію професійної діяльності органів кримінальної юстиції, ми неминуче стикаємося з необхідністю узагальнення деяких слідчих та судових помилок, пов'язаних із кримінально-правовим аналізом та кваліфікацією кримінальних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. При цьому, акцентуючи увагу на причиновому зв'язку, який за своєю природою є об'єктивним явищем, усвідомлюємо те, що його встановлення являє собою суб'єктивний процес. Зважаючи при цьому на суб'єктивний характер помилок при його встановленні, зумовлених діяльністю слідчого, прокурора чи судді, їх компетенцією, професій-

ною підготовкою та досвідом, вважаємо за потрібне звернути увагу на такі з них, що мають найбільш типовий або поширений характер та вимагають запобігання.

У цій роботі ми не ставили за мету створення універсальної або спеціальної теорії причинного зв'язку в діяннях, що розглядаються, оскільки мета полягала передусім у тому, щоб поряд із загальними доктринальними положеннями причинності розглянути особливості причинного зв'язку у кримінальних правопорушеннях проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, дати його кримінально-правову характеристику та визначити методологічні засади встановлення під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРИЧИНОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

1.1. Поняття причинового зв'язку в кримінальному праві

У витоків вчення про причиновий зв'язок у кримінальному праві знаходилась велика плеяда фундаторів науки кримінального права, які займались його дослідженням за часів становлення цієї галузі публічного права. На теренах України дослідження причинового зв'язку у кримінальному праві в різні часи знайшло відображення у наукових працях таких відомих фундаторів кримінального права, як М. І. Бажанов, В. І. Борисов, Я. М. Брайнін, О. Ф. Кістяківський, І. П. Лановенко, П. С. Матишевський, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, О. Я. Светлов, С. С. Яценко та інших учених-криміналістів.

На початку третього тисячоліття вчення про причиновий зв'язок стало предметом монографічної наукової праці Н. М. Ярмиш (2003), а також кандидатських дисертаційних досліджень О. Л. Тимчука (2003), С. Р. Багірова (2005) та В. О. Беньківського (2013). Варте уваги монографічне дослідження А. А. Музики і С. Р. Багірова «Каузальність і кримінальний закон в аспекті правового прагматизму» (2023).

Дослідження проблем причинового зв'язку в кримінальних правопорушеннях, що вчинюються у сфері експлуатації транспорту, розглянуті в роботах В. М. Білоконєва, В. І. Касинюка, В. А. Мисливого, М. С. Романова та інших науковців.

У кримінальному праві вчення про причиновий зв'язок відіграє важливу роль не лише при встановленні складів окремих злочинних діянь, як указував М. С. Таганцев, а й при викладенні загального вчення про злочинне діяння. Водночас він відзначав, що законодавство

торкнулося питання про причинний зв'язок лише у ХІХ столітті, при цьому в доктрині щодо нього одразу ж визначилося два таких, що відрізняються один від одного, напрямки, один з яких є суб'єктивним, що ототожнює поняття причинності та винності, а інший намагається вирішити питання про причинний зв'язок на підставі об'єктивних умов, не залежних від винності [5, с. 281].

Дискусійність указаної проблеми виникла не випадково, адже на той час у суспільстві спостерігалось протиборство ідеалістичного та матеріалістичного світоглядів, тому ситуація не могла бути іншою, оскільки проблема причинності є тим питанням, підходить до вирішення якого значною мірою відображають загальну генезу та рівень розвитку філософської думки. Що ж стосується законодавства, то в законах наших кримінальних, – писав про причинний зв'язок згаданий вище вчений, жодних особливих постанов з цього предмета не міститься. З того часу минуло понад сто п'ятдесят років, проте у кримінальному законодавстві у цій частині не відбулося жодних змін, адже навпаки за радянської доби вважалося, що кримінальне законодавство не визначає, що треба вважати причиною злочинного результату, і тому не містить з питання про причинний зв'язок будь-яких спеціальних постанов. Що ж стосується сучасного вітчизняного кримінального законодавства, то воно не тільки не передбачає поняття причинного зв'язку, а й узагалі не згадує це словосполучення в кримінально-правових нормах. Натомість парадоксальним є те, що жодний із науковців-криміналістів не заперечує того, що питання про причинний зв'язок є одним із важливих та складних у теорії кримінального права.

Тож не випадково теорія кримінального права, починаючи із середини ХІХ століття, розпочала наукові розвідки причинного зв'язку у цій галузі права, оскільки вчення про причинний зв'язок у будь-якому разі повинно спиратися на концептуальні положення філософської науки, без якої здійснити належне обґрунтування цього феномену як кримінально-правової категорії навряд чи можливо. Іншим принципово важливим складником вироблення поняття причинного зв'язку в кримінальному праві була потреба створення такого вчення про причинний зв'язок, яке б не тільки відповідало потребам кримі-

нально-правової теорії, а й, принаймні, було б позитивно сприйняте правозастосовною практикою.

1.2. Теорії причинного зв'язку в кримінальному праві

Незважаючи на те, що проблема причинного зв'язку в кримінальному праві розглядається понад століття, вивчення наукової спадщини з цього питання показує, що свого часу М. Д. Сергієвський вказував на дванадцять основних концепцій причинності, створених лише в період з 1836 по 1880 рік, перераховуючи, крім того, цілу низку другорядних, а також більш ранніх поглядів щодо цього питання. Проте й сучасна кримінально-правова наука продовжує загальнотеоретичні й прикладні дослідження щодо теорій цього складного явища.

У науковій кримінально-правовій літературі однією з таких є *теорія еквівалентності*, яка визнавала причинний зв'язок між діями суб'єкта і злочинними наслідками, що настали в результаті таких дій. Отже, йшлося про те, що дія – це необхідна передуюча умова настанню наслідків. Виходячи з цього, у доктрині кримінального права наведену теорію також називали теорією необхідної умови. Згідно з цією теорією діяння людини, і зокрема злочинне, є причиною результату, коли воно є одним з необхідних умов його настання. Перевірка цієї якості передуючої умови на її наявність у ланцюгу причинного зв'язку здійснювалася за допомогою методу уявного виключення. Якщо з'ясовувалося, що за відсутності цього діяння певний наслідок не наставав, це було свідченням, що воно не було необхідним для його настання. Прибічниками вказаної теорії були такі відомі криміналісти, як Г. Є. Колоколов, М. Д. Сергієвський, П. П. Пусторослев, Е. Я. Немировський. Проте щодо придатності зазначеної теорії в кримінальному праві висловлювалися й певні сумніви, які обґрунтовувалися можливістю розширювального тлумачення її меж. Так, виходячи з предмета цього дослідження, необхідною умовою наїзду на пішохода можна було розцінювати його вихід з дому на вулицю у певний час, коли цією вулицею рухався саме вказаний автомобіль.

Наукове видання

МИСЛИВИЙ Володимир Андрійович

**ПРИЧИНОВИЙ ЗВ'ЯЗОК
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ
ПРОТИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ
ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Монографія

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 12.09.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 11,6. Обл.-вид. арк. 10. Тираж 100 пр. Зам. № 154

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017

Книги, які можуть вас зацікавити

Українська мова в
судово-процесуальній
сфері.
Навчально-практичний
посібник. Видання
друге

Встановлення факту
смерті особи під час
воєнного стану

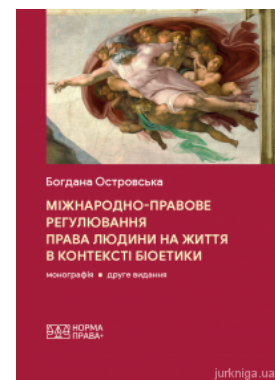
Військове
документування та
діловодство

Підготовка майбутніх
юристів

Адміністративна
відповідальність
юридичних осіб.
Законодавство. Судова
практика

Міжнародно-правове
регулювання права
людини на життя в
контексті біоетики.
Видання друге

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

[Перейти на сайт →](#)